

Ipotezele capitalismului lui Max Weber dintr-o perspectivă a religiei¹

Max Weber's Capitalism Hypothesis from a Religious Perspective

Ionuț-Adrian PĂTULARU

University of Craiova, Romania

e-mail: adrian_piad@mail.com

Abstract: One of the most complex forms of government in society is undoubtedly capitalism. Several ideologues (sociologists, anthropologists, historians, theologians) have leaned on this ideology, some of them considering that it is the best performing social system, while others, on the contrary, have seen in capitalism an obvious failure, categorizing it as a purely pragmatic, profit-based system, without remorse amputating the social assistance area and greatly diminishing the empathy of the religious. In fact, these researchers see capitalism as a spartan way of leading the world, in which the poorly prepared for society have little chance of asserting themselves in relation to those who are prepared and trained to win and who make any opportunity a success. In the twentieth century, we are witnessing a radical change in capitalism, through the working hypothesis of Max Weber, who saw the Christian religion in a dynamic and reforming way. In fact, success was a form of God's predestination for the individual, the spirit of capitalism being compatible in the Weberian view with Calvin's ethics.

Keywords: capitalism, society, ideology, religion, Occident, cultural.

1. INTRODUCERE

Una dintre formele complexe de guvernare ale societății moderne este fără îndoială capitalismul. Asupra acestei ideologii s-au aplecat mai mulți și diverși cercetători (sociologi, antropologi, istorici, teologi), unii dintre aceștia găsiind de cuviință că este cel mai performant sistem social, iar alții, dimpotrivă, au văzut în capitalism un evident eșec catalogându-l ca un sistem pur pragmatic, bazat pe profit, fără remușcări amputând zona asistenței sociale și diminuând destul de mult empatia religiosului. De fapt, acești cercetători văd în capitalism o formă spartană de a conduce lumea, în

¹ Acest studiu a apărut sub coordonarea Pr. conf. univ. dr. Adrian Boldișor, de la Școala Doctorală „Sfântul Nicodim”, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova.

care cel mai slab pregătit pentru societate, are puține șanse de afirmare în raport cu cei „antrenați” pentru a câștiga din oportunitate făcând un succes.

Amplificarea capitalismului poate fi observată mai ales în secolul al XIX-lea, când industrializarea masivă (din Anglia, S.U.A., Germania, Franța) a împins omenirea către un alt nivel de manifestare a unei piețe libere în care profitul juca un rol fundamental, fără precedent, atât din punct de vedere conceptual cât și de exprimare a unei piețe bazată pe cerere și ofertă.

În secolul XX, asistăm la o schimbare radicală a capitalismului, prin ipoteza de lucru a lui Max Weber, care a văzut religia într-un mod dinamizant și reformator în ceea ce privește capitalismul. De fapt, succesul era o formă a predestinării lui Dumnezeu pentru individ, spiritul capitalismului fiind compatibil în viziunea weberiană, cu etica lui Calvin².

Această abordare privind aspectele simbolismului culturii umane, a pătruns adânc în studiile celtice ale secolului XX³. O altă conceptualizare a capitalismului poate fi regăsită și din perspectiva lui Charles Darwin⁴, care arunca în dezbateri pentru prima dată, lupta dintre și între specii, în care cel mai puternic și abil se va impune în detrimentul celorlalți. Pe lângă faptul că aceștia vor fi perdanți pot să ajungă chiar la exterminare în această luptă cu cei mai puternici și adaptabili. Această teorie cu reminiscențe eugeniste, scoate în evidență atât forța brută a omului cât și abilitățile sale în detrimentul partenerilor întâlniți în societate. Într-un asemenea context doar scopul contează, fără să se mai țină cont de concepțiile morale legate de umanitate, altruism, umanism, religie etc. Conceptul adaptabilității și oportunismului este redefinit, dacă doriți, într-o altă formă, „renascentistă”, de către Niccolo Machiavelli, în lucrarea „Il Príncipe” prin esențializarea conceptului: „scopul scuză mijloacele”⁵.

1.1. O analiză a dinamicii capitalismului prin conceptul weberian

Capitalismul, cu toate deficiențele sale conceptuale, este expresia unei democrații perfectibile. Cetățeanul își poate manifesta libertatea în capitalism dar se confruntă cu alte temeri sociale de adaptare, prin eficiență. Cel neproductiv și ineficient, nu poate rezista mult timp într-un asemenea sistem care își cerne competitorii pe piața muncii.

Max Weber este considerat unul dintre părinții și pionierii capitalismului, de asemenea, și fondatorul sociologiei moderne, alături de

² Lindsay Jones, *Encyclopaedia of Religion*, Editura Macmillan Reference, U.S.A, 2004, Vol. 15, p. 1655.

³ *Ibidem*, p. 379.

⁴ Charles Darwin, *Originea speciilor*, Editura Beladi, Craiova, 2007.

⁵ Niccolo Machiavelli, *Il Príncipe*, Editura Humanitas, București, 2019.

Émile Durkheim⁶ și Karl Marx⁷, oferindu-ne o teză originală asupra capitalismului, demarcându-se de marxismul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, care avea pretenția de a oferi un nou tip de societate în fața capitalismului. De fapt, atât capitalismul cât și marxismul își doresc o nouă tipologie umană, care să corespundă doctrinei lor și care să progreseze în funcție de asumarea valorilor doctrinare. Aceste abordări sunt regăsite cu preponderență în ceea ce putem defini „religiile laice”.

Weber constata faptul că în ceea ce privește formele empirice ale științelor antice, acestea influențează într-o anumită măsură fenomenul de sincretism regăsit în marile culturi, care au reacționat la anumiți stimuli privind descoperirile din diferite domenii (matematică, filosofie, medicină, științele naturii, etc.)⁸.

Fenomenul de sincretism cultural și religios este descris și de către Mircea Eliade în studiile sale: „a fi sau mai degrabă a deveni om, înseamnă a fi religios”⁹. J. H. Camstra scotea în evidență faptul că de fapt existența umană înseamnă un cumul de sincretism care a însoțit umanitatea încă din adâncurile istoriei sale. Occidentul în viziunea lui Max Weber ne apare ca un spațiu al raționalizării și armonizării științelor „dar nicio țară și nicio epocă nu a cunoscut... în sensul în care Occidentul modern, prinderea fără putință de scăpare a întregii noastre existențe, a condițiilor fundamentale, politice tehnice și economice ale existenței noastre”¹⁰.

Statul, în conceptul capitalismului weberian devine organismul care prin anumite reguli și legi fundamentale, pune în angrenaj instituțiile publice, funcționale în viața modernă a societății, iar capitalismul este, dacă doriți, forța dominantă a statului modern. Se observă totuși o diferențiere între dorința de câștig cât mai mare și în orice condiții în raport cu capitalismul. Această dorință de câștig poate fi regăsită în orice domeniu și în toate epocile precum și în toate țările lumii ca o condiție universal-umană¹¹.

Max Weber consideră că lăcomia nelimitată nu are de-a face cu ideea de capitalism sau cu spiritul său. Capitalismul are într-adevăr o

⁶ Émile Durkheim, *Education and sociology*, The Free Press A division of Macmillian, inc. New York, Collier Macmillian Publishers London, 1956; *Idem, The Rules of Sociological Method: And Selected Texts on Sociology and its Method*, Free Press, New York, 1982.

⁷ Karl Marx, *Capitalul*, volumul I-III, Ediția a III-a Introducere de V. I. Lenin, Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1957, p. 75.

⁸ Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, traducere de Ihor Lemnij, postfață de Ioan Mihăilescu, Editura Humanitas, București 2003, pp. 5-6.

⁹ Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, Editura Humanitas, București, 1992, p.15.

¹⁰ Max Weber, *Etica protestantă...*p.8.

¹¹ *Ibidem*, p. 9.

componentă importantă în ceea ce privește câștigul printr-o abordare continuă, rațională și eficientă spre un anumit concept de rentabilitate¹², căci o întreprindere dacă nu are rentabilitate și eficiență pe piață, devine falimentară.

Capitalismul industrial burghez regăsit în perioada modernă a Europei Occidentale și S.U.A. are o serie de caracteristici, care sunt fundamentale legate de particularitățile apariției capitaliste a muncii. Fără să fie o coincidență, capitalismul modern occidental a fost determinat în primul rând de revoluția industrială, dezvoltarea științei și tehnicii care a făcut ca viziunea capitalistă și valorificarea economică să atingă noi praguri sociale, antrenând viața maselor către un model demn de urmat.

Occidentul Europei și S.U.A. au mizat pe spiritul capitalismului, societățile adaptându-se într-un mod aproape organic. Capitalismul nu a avut același efect în India sau în China, care aveau o populație mare la început de secol XX, astăzi și mai mare (India-1.375.110.000 și China-1.407.290.000)¹³, regăsind de altfel și formele industrializării tehnice, chiar dacă nu erau la nivelul celor din Occidentul European. Este evident că tipologiile capitaliste și culturile tradiționale reacționează diferit în funcție de aceiași stimuli sociologici, economici, politici, industriali sau religioși.

Dinamica spiritului capitalismului nu s-a putut dezvolta atât de puternic în Orient, întrucât China sau India, inclusiv Japonia au fost dominate de culturi arhaice, conservatoare și tradiționaliste, regăsite în această măsură până spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Luând în considerare importanța covârșitoare a economiei nu trebuie să neglijăm factorul de cauzalitate, întrucât apariția raționalismului economic depinde de deschiderea oamenilor spre anumite tipologii și moduri de viață cotidiene.

Max Weber recurge la o analiză eficientă asupra Germaniei moderne în care descoperă faptul că în funcție de religie, sistemul economic de tipologie catolic sau predominant protestant, au propulsat această țară printre primele locuri în lume¹⁴.

Conform unei anumite statistici realizate în anul 1895, în orașul Baden la 1000 de muncitori evanghelici revenea un capital impozitat pe venit cu 954.060 mărci, iar la 1000 de catolici, 589.000 mărci. Etnicii evreii cu cele aproximativ 4 milioane la 1000 de muncitori/comercianți se situau în fruntea clasamentului conform statisticilor oferite de Offenbacher¹⁵.

¹² *Ibidem*.

¹³ https://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_%C8%9B%C4%83rilor_dup%C4%83_popula%C8%9Bie. Accesat în data de 02.04.2021.

¹⁴ *Ibidem*, p. 25.

¹⁵ *Ibidem*, p. 77, nota 5.

Acest fenomen economic reflectat în statisticile confesionale scot în evidență faptul că gradul de dezvoltare cultural economic este mai mare și mai eficient în zona protestantă comparativ cu cea catolică, așa cum se relevă și în estul Germaniei, între germani și polonezi. Pe de altă parte, observăm că există o participare mai activă a protestanților privind capitalul, datorându-se și anumitor cauzalități istorice în care confesiunea protestantă propunea cu preponderență anumite rigori ale capitalului. Dezvoltarea din punct de vedere economic și cultural a regiunilor germane ne oferă o imagine complexă asupra abandonării tradiționalismului economic după Reforma lui Martin Luther din 1517, care a însemnat nu numai înlăturarea dominației catolice ci și viziunea unei noi forme economice. Max Weber sublinia faptul că orașele europene occidentale sunt într-o continuă metamorfoză, căci nu mai putem vorbi de o masă amorfă de mari consumatori, devenind la rândul lor producători. Prin creșterea populației și puterea de cumpărare, așa cum se distinge în Essen sau Bochum, în aceste orașe înfloresc fabricile, manufacturile sau industria artizanală, care se răspândește prin produsele sale, în alte regiuni din Germania sau din afara acesteia¹⁶. Cei mai mari consumatori ai pieței locale sunt acei întreprinzători rezidenți, însă consumatorii de masă sunt formați din muncitori meșteșugari și comercianți.

Tipologia orașului de comercianți și producători prinde un avânt deosebit în raport cu tipologia orașului de consumatori în care puterea de cumpărare se bazează pe vânzarea cu amănuntul, dar în care regăsim la mare preț produsele străine (precum croitorii de haine din Evul Mediu) sau comercializarea pe piața externă mărfurilor autohtone (precum scrumbiile din Hansa)¹⁷.

Capitalismul recurgea la o impozitare diferențiată a orașului comercial care era diferită de tipologia orașului de consumatori întrucât puterea de cumpărare era evident superioară în orașele comerciale. Veniturile din expediție și transport nu sunt neglijabile, din contră acestea joacă un rol esențial în acest nou angrenaj. Asistăm la o înflorire economică, culturală și religioasă a metropolelor moderne, precum Londra, Paris, Berlin, care devin centre ale finanțatorilor naționali sau internaționali prin marile bănci¹⁸.

De fapt, Weber intuiește originile capitalismului modern în originile spiritului „rațional-instrumental și secular al Occidentului”¹⁹. Etosul

¹⁶ *Idem, Orașul*, Editura ALL, București, 2013, p. 13.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p.14.

¹⁹ Lindsay Jones, *op. cit.*, p. 2671.

capitalismului modern se concentrează pe munca disciplinată, calcularea atentă și o anumită disponibilitate pe un termen mai lung în ceea ce privește câștigul în detrimentul unui termen scurt, care nu poate oferi o certitudine a capitalismului modern²⁰. Capitalismul weberian observă și o anumită tensiune între religie și impulsul economic oferindu-ne de fapt înțelegerea condiției umane. Religia precum și impulsul economic au caractere universale și nu trebuie să intre în antagonism, ci din contră să conlucreze pentru binele societății²¹.

Luând în considerare și legăturile orașelor cu agricultura, regăsim orașe agrare ca centre de piață și sedii comerciale tipic urbane, dar care se deosebeau de lumea satelor. O mare parte din cetățenii acestor orașe își acopereau nevoile alimentare din propria producție, reușind să creeze chiar și un anumit surplus pentru vânzare, însă nevoia de creștere a unui oraș conducea la o diminuare evidentă a terenurilor agrare ce puteau satisface nevoia de alimente. Köln era catalogat ca fiind cel mai mare oraș al Evului Mediu și s-a confruntat de la început cu o lipsă a pământului agricol în raport cu alte orașe medievale, care dispuneau de numeroase pășuni și terenuri împădurite, puse la dispoziția cetățenilor, precum și terenurile arabile²².

Nevoia stringentă în emulația capitalismului este legată cu preponderență de dezvoltarea urbană. Construcțiile urbane au luat locul loturilor agricole, încât în a doua jumătate și spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în Occident nu mai întâlnim metropole care să-și satisfacă nevoile alimentare din propria agricultură. De fapt, același fenomen este regăsit și în Principatele Române, dar decalat la aproape o jumătate de secol sau chiar un secol, în orașe precum București, Craiova sau Iași. Doinația catolicismului este regăsită astăzi la popoare cu o anumită fizionomie economică modernă, care au angrenat regiunile cele mai bogate și dezvoltate din punct de vedere economic de la sfârșitul secolului al XV-lea. Începând cu secolul al XVI-lea, catolicismul începe să piardă teren, în primul rând datorită Reformei, iar noua tipologie economică, calvinistă se impune la Geneva și în Scoția, în secolul al XVII-lea regăsindu-o în Țările de Jos, Noua Anglie și parțial în Anglia²³.

De altfel, aceste forme pragmatic-economice sunt percepute de păturile largi, regăsite în Elveția, Olanda sau Anglia. Reformatorii din țările cu cel mai înalt indice economic au scos în evidență faptul că religia trebuia

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 17.

²³ *Idem*, *Etica protestantă...*, p. 27.

să fie un factor dominant economic, admitând participarea mai profundă a protestanților asupra capitalului, preluând conducerea economiei moderne, în scurt timp regăsind fenomenul cauză-efect. Aici putem să scoatem în evidență faptul că spiritul protestant a mizat pe un tip de educație pragmatică în raport cu cea catolică. Această statistică o regăsim în învățământ, în special pentru studiile tehnice, profesionale industriale și comerciale pentru viitoarea burghezie. Chiar și gimnaziile reale, școlile comunale superioare, sunt mai puțin numeroase în rândul catolicilor în raport cu protestanții, conform următoarei statistici: populația Badenului în 1895 dispunea de 37% protestanți, 61,3% catolici, 1,5% evrei²⁴, dar în perioada 1885-1891, din punct de vedere confesional, procentul elevilor după școala elementară, care urmau alte școli a căror frecvență nu era obligatorie a fost următoarea²⁵:

Tabelul nr. 1. Confesiunile și stratificarea socială din Germania la începutul sec. XX

	Protestanți	Catolici	Evrei
Gimnazii	43%	46%	9,5%
Gimnazii reale	69%	31%	9%
Școli reale superioare	52%	41%	7%
Școli reale	49%	40%	11%
Școli comunale superioare	51%	37%	12%
În medie	48%	42%	10%

Conform acestor statistici se observă că protestanții au devenit lideri ai educației la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, în majoritatea orașelor germane, fenomen care s-a generalizat în întreaga Europă, conform statisticilor lui Offenbacher. Viața economică modernă a Germaniei a suferit o nouă abordare prin faptul că protestanții devin lideri, în timp ce catolicii reduc intensitatea acestei zone capitaliste. Forme asemănătoare pot fi regăsite luând în considerare și etnicii polonezii care se aflau într-un progres economic evident în Rusia și Prusia Orientală, precum și hughenotii din Franța regăsiți în timpul regelui Ludovic al XVI-lea²⁶.

Catolicii din Germania, în acest context nu mai dețineau prima poziție în zona capitalismului în comparație cu protestanții din Olanda și Anglia, luând în considerare perioadele în care catolicii au fost persecutați sau tolerați nu se remarcă printr-o abordare economică de succes. Protestanții și

²⁴ Martin Offenbacher „Konfession und soziale Schichtung“, Eine Studie über die wirtschaftliche Lage der Katholiken und Protestanten in Baden (Tubingen și Leipzig. 1901), apud Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, p. 153.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 29.

curentele lor au demonstrat o aplecare aproape naturală către raționalismul economic atât ca formă dominantă, în poziția de majoritari cât și ca minoritate, ceea ce nu este cazul și la catolici²⁷.

Sir W. Petty evidențiază faptul că în Irlanda, pătura protestantă era regăsită în mare parte din proprietari funciari. Raportul dintre protestantism și capitalism s-a manifestat în Irlanda ca și în celelalte părți ale Europei Occidentale²⁸.

Max Weber recurge la o analiză a unor elemente exterioare prin faptul că în funcție de numărul reprezentanților curentului pietist am putea să ne gândim la o abordare comercială de succes în raport cu mamonismul ce pune accentul pe o fire interiorizată și neadaptată profesiei de comerciant. O altă explicație ar putea fi aceea că în cazurile în care un spirit religios de întreprinzător capitalist poate coincide cu formele cele mai intensive ale unei evlavii, care impregnează și reglementează întreaga viață socială. Asemenea cazuri nu sunt izolate ci se regăsesc ca trăsătură fundamentală pentru mari grupuri de oameni, cum ar fi bisericile sau sectele protestante și aici exemplificăm calvinismul, care a mizat pe dezvoltarea capitalistă, ca formă de expresie a existenței sale²⁹.

Consecințele Reformei sunt previzibile în ceea ce privește emergența capitalismului. Astfel, în diferite țări se descoperă faptul că în bisericile hughenote franceze, printre prozeliți, călugări și industriași se păstrează această proporție sociologică și în perioadele de persecuție. Spaniolii catolici, în relațiile economice cu protestanții își dădeau seama că olandezii calvinii promovau spiritul comercial de succes. Această constatare este regăsită la Sir W. Petty în ceea ce privește cauzele avântului capitalist al Olandei, Gothein scoțând în evidență faptul că diaspora calvinistă reprezenta de fapt "pepiniera economiei capitaliste"³⁰.

Werner Sombart a susținut în lucrarea „Der Bourgeois” (München, 1913), o teză eronată în viziunea lui Max Weber în ceea ce privește finalitatea capitalismului protestant³¹.

Ca și în alte cazuri se poate evidenția funcția logică și specifică a noțiunilor ideale și tipologice. Conceptul de schimb constituie un simplu concept generic în sensul unui complex de caracteristici comune, mai

²⁷ *Ibidem*, p. 30.

²⁸ C. A. Hanna, *The Scotch - Irish New York*, Putman apud Max Weber, *Etica protestantă...*, p. 78.

²⁹ Max Weber, *Etica protestantă...*, p. 32.

³⁰ *Ibidem*, p. 33.

³¹ *Ibidem*, pp. 79-80, nota 19.

multor fenomene, atât timp cât îl regăsim în limbajul cotidian și îl analizăm făcând abstracție de ceea ce numim semnificația conceptuală³².

În societățile primare, religia era subordonată conceptului economic. Acest impuls fiind descris ca un act de inițiere, în timp ce în societățile moderne, religia este cea care subordonează factorul economic, ritualurile și miturile fiind îndreptate către funcțiile economice agrare³³. În aceste tipuri de societăți arhaice, nu regăsim o dezvoltare a eticii economice „în esență magia bazată economic este o formă embrionară de religie”³⁴.

Orașul occidental în perioada medievală nu era doar un sediu al comerțului și al producției din punct de vedere economic, juridic, politic sau religios, ci era și o formă de confederație ținută prin jurământ.³⁵ Orașele au devenit o formă de corporație regională și activă, iar funcționarii aveau menirea de a pune în mișcare acest angrenaj. Vechiul protestantism profesat de către Martin Luther, Jean Calvin, John Knox era prea puțin identitar cu ceea ce putem numi pragmatismul capitalismului occidental. Acești reformatori aveau o atitudine destul de ostilă față de viața modernă la care nu renunță nici omul religios din zilele noastre. Dacă dorim să găsim similitudini trebuie să încercăm să le căutăm nu în conceptul bucuriei de viață, care este anti ascetică ci mai degrabă în caracteristicile sale pur religioase. Montesquieu dădea ca exemplu societatea engleză, care au depășit celelalte popoare ale lumii, în ceea ce privește religia, în comerțul sau conceptul de liberate³⁶.

„Spiritul capitalismului” se referă la un întreg fenomen cu anumite semnificații, în specificul său individual istoric nu poate fi delimitat, ci trebuie să avem în vedere o compunere treptată a părților sale ce trebuie luate din realitatea istorică³⁷.

Plecând de la o cultura asumată a capitalului modern, prin conceptul „timpul înseamnă bani! (time is money!)”³⁸, trebuie să avem în vedere că eficiența este legată de timp, care generează la rândul său bani, iar când un cetățean își încredințează banii săi trebuie să avem în vedere o natură productivă căci banii pot produce la rândul lor și mai mulți bani³⁹. Benjamin

³² *Idem*, *Teorie și metodă în științele culturii*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 56.

³³ Lindsay Jones, *op. cit.*, Vol. 15, p. 2671.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Max Weber, *Orașul...*, p. 58.

³⁶ Montesquieu, *Esprit des lois*, Cartea XX, capitolul 7, apud Max Weber, *Etica protestantă...*, p. 34.

³⁷ *Ibidem*, p. 36.

³⁸ [https://en.wikipedia.org/wiki/Time_is_money_\(aphorism\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Time_is_money_(aphorism)). Accesat în data de 02.04.2021.

³⁹ *Ibidem*, p. 37.

Franklin scoate în evidență imaginea culturală și economică americană, ca fiind esența doctrinei yankeilor prin acest spirit al capitalismului printr-o politică onestă și chibzuită. Recomandările morale ale lui Benjamin Franklin țin de o anumită corectitudine și orientare de tip social-utilitar, care poate aduce credit și profit prin punctualitate, hărnicie, moderație, considerate în societate, ca fiind virtuți în măsura în care ele sunt utile și concrete individului⁴⁰.

Germanii au considerat în general virtuțile americane ca fiind o formă de ipocrizie, însă realitatea îi contrazice, dezvăluindu-ne utilitatea acestor virtuți ca o formă de revelație divină, căci omul a fost predestinat pentru aceste virtuți⁴¹, de fapt, omul este într-o relație directă cu profitul, ca o formă a expresiei vieții sale și nu a câștigului în relație cu omul ca mod de satisfacere a trebuințelor materiale ale vieții sale. Această abordare prin inversare este una a principiului capitalismului, conținând o serie de forme care intră într-o relație cu anumite idei religioase. Potrivit viziunii lui Benjamin Franklin, câștigul de capital este expresia profesionalismului, reprezentând de fapt chintesenta moralei capitalismului american⁴².

Această idee originală este valabilă și astăzi, dar mai puțin înțeleasă ca o formă a datoriei profesionale. Formele capitalismului modern weberian și american, asemănătoare ca și concept, au ajuns să domine viața economică din Europa Occidentală și S.U.A. creându-și un mecanism de selecție a diferitelor contexte istorice cu care s-a confruntat de-a lungul timpului.

Dacă ne referim la conceptualizarea lui Benjamin Franklin vom observa că Noua Anglie, care a devenit ulterior S.U.A. și-a dezvoltat spiritul capitalist în urma apariției unor predicatori, micilor burghezi, meseriașilor și a țăranilor liberi care mizau pe conceptul religios. Capitalismul nu era constrâns de liberul arbitru nedisciplinat ca muncitor, așa cum am putut vedea la Franklin care exprima faptul că omul în afaceri nu trebuie să fie lipsit de scrupule, deosebirea nefiind generată de evoluția inegală a dorinței de bani⁴³.

Câștigul ca formă dominantă, lipsit de orice sentiment și normă interioară, este regăsit în toate epocile istorice și mai ales în război și piraterie. Totuși lipsa de scrupule dusă la extrem era deseori într-o strictă legătură cu tradiția.

În agricultură, intensificarea muncii trebuie să aibă în vedere strângerea și adăpostirea recoltei, în mare parte depinzând de rapiditatea

⁴⁰ *Ibidem*, p. 40.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 41.

⁴³ *Ibidem*, p. 44.

acestei operațiuni. În acest sens, pentru a spori eficiența s-a avut în vedere ridicarea tarifelor muncitorilor în acord cu obiectivul scontat pentru a realiza un câștig mare într-un interval de timp scurt. Ce-i drept asistăm și la reacții adverse pentru că resursa umană în condiții de stres și fără pauzele aferente, scade randamentul zilnic. În conceptul capitalismului modern, eficiența este prioritară în detrimentul cantității de timp utilizate pentru realizarea unui anumit obiectiv.

De asemenea, întâlnim și un anumit tradiționalism comportamental al muncitorului, care acceptă să câștige nu mai mulți bani ci atât cât este obișnuit să câștige, pentru a-și satisface nevoile sale și ale familiei într-o corelare cu principiile moralei creștine.

Tarifele mai ridicate nu au stimulat întotdeauna câștigul, totuși la o examinare mai atentă observăm că un salariu scăzut este corelat și cu un profit ridicat al patronajului. De la începuturile capitalismului s-a scos în evidență faptul că salariile păstrate sub control sunt productive și că ele sporesc randamentul muncii așa cum sublinia Pieter de la Cour pe principiul calvinismului prin care poporul muncește numai atâta timp cât este sărac⁴⁴.

Capitalismul a recurs la aceste abordări a prețurilor reduse pe piața muncii. Un salariu scăzut nu este identic cu o muncă ieftină, iar randamentul muncii scade când salariul este insuficient pentru a satisface nevoile individuale, ceea ce conduce pe termen mediu și lung la un regres.

Max Weber recurge la anumite comparații practice, observând că silezianul din vremea sa depunea un efort puțin peste 2/3 din cât cosea pomeranianul, mai bine plătit și mai bine hrănit. Într-o altă comparație, germanul este mai eficient în munca fizică în raport cu polonezul.

Salariul scăzut nu are efect ca suport al dezvoltării capitaliste în toate cazurile, cum ar fi muncile calificate, manipularea unor mașini scumpe care necesită o mare atenție. În aceste cazuri, salariul scăzut nu este deloc rentabil și efectul este unul nefast.

În asemenea cazuri, este nevoie de un simț al răspunderii și de o preocupare permanentă de a câștiga salariul printr-un minim de randament, ceea ce transformă munca într-un scop în sine. Capitalismul bine structurat reușește să-și recruteze relativ ușor adeptii în toate țările industrializate, iar în cazul altor țări, fenomenul se generalizează. În trecut recrutarea era una dintre problemele cele mai dificile cu care se confrunța spiritul capitalist.

Werner Sombart analizând geneza capitalismului a distins două mari centre în care s-au angrenat istoria economică anume satisfacerea nevoilor și câștigul, în situația în care volumul nevoilor personale și posibilitatea de a

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 47-48.

obține câștigul au devenit hotărâtoare pentru genul și activitatea economică⁴⁵.

În sensul capitalismului teoretizat de către Sombart se pune accentul pe acea economie bazată pe satisfacerea nevoilor printr-un fel de tradiționalism economic, iar economiile bazate pe profit trec în linia celor de satisfacere a nevoilor. Unele tipologii de economii, sunt conduse de către întreprinzătorii particulari sub forma unei recirculări de capital spre acele scopuri de câștig ce pot să aibă în vedere și un caracter tradiționalist.

Spiritul capitalismului modern care aspiră la un câștig legitim și rațional, așa cum îl ilustra Benjamin Franklin a găsit în întreprinderea capitalistă forța spirituală ca fiind motricitatea cea mai eficientă pentru acest tip de societate⁴⁶. Marile firme de comerț exterior sau funcționarea băncilor era posibilă sub forma unor întreprinderi capitaliste conduse de un spirit tradiționalist. Această formă capitalistă de organizare ținea cont de necesitatea intervenției capitalurilor rulate în afacere fără să se înlăture procesul economic și contabilitatea afacerii.

Werner Sombart a mizat pe faptul că fundamentul unei economii moderne se bazează pe raționamentul economic. Prin acest concept înțelegând amplificarea productivității muncii printr-o divizare a procesului de producție într-o corelație cu anumite criterii științifice care au dus la înlăturarea limitelor organice regăsite în societate⁴⁷. Acest proces de raționalizare din domeniul tehnic și economic monitorizează conceptele de viață ale societății burgheze moderne. Benjamin Franklin scoate în evidență bucuria de a fi reușit să dea de lucru unui număr mare de oameni și prin acest fapt se simte responsabil de emanciparea economică a orașului natal, ceea ce arată de fapt o nouă formă de abordare socială a întreprinzătorilor moderni.

Capitalismul weberian este un fenomen complex care duce la dezvoltarea generală a raționalismului față de problemele fundamentale sociale. Protestantismul a jucat un rol esențial în ceea ce privește conceptul despre viață, ca o consecință a filosofiei raționaliste din secolul al XVIII-lea găsindu-și finalitate în țările cele mai dezvoltate din Occident.

Pentru Martin Luther, munca era o formă tradițională medievală într-o similitudine cu teza lui Toma de Aquino. Munca ne apare ca o formă

⁴⁵ W. Sombart, *Der moderne Kapitalismus*, volum I, Ed.I, p.62 apud Max Weber, *Etica protestantă...*, p. 50.

⁴⁶ Max Weber, *Etica protestantă...*, p. 51.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 60.

de exprimare a trupului fiind indispensabilă ca o bază naturală a vieții religioase, dar indiferentă din punct de vedere etic⁴⁸.

Importanța vocației creștine rezultă și din opoziția dată de sfaturile evanghelice catolice ale călugărilor medievali. Modul de viață monahală în concepția lui Luther este un produs al lipsei de dragoste egoistă care se sustrage de la îndatoririle sociale, în timp ce munca profesională laică este o formă a expresiei dragostei față de aproapele nostru, motivându-ne să amplificăm și mai mult dragostea în societate.

Această abordare l-a făcut pe economistul și omul politic scoțian Adam Smith să teoretizeze ideea diviziunii muncii care ne conduce inevitabil la conceptul că fiecare cetățean trebuie să lucreze pentru ceilalți. Motivarea de influență scolastică dispare suplinindu-se tot mai mult ideea că îndatoririle laice în orice împrejurări sunt singurul mod de a fi plăcut în fața lui Dumnezeu și în acest sens toți suntem egali prin profesiile noastre. Reforma a mizat pe viața profesională laică și calificarea morală care era într-o contradicție cu viziunea contemplativă a lui Blaise Pascal, care respingea aprecierea activității în societate, având convingerea că este doar o formă a expresivității vicleniei și vanității noastre în societate⁴⁹.

Max Weber face constatarea că Luther nu poate fi considerat ca fiind înrudit cu spiritul capitalist în sensul în care a fost atribuit acest cuvânt, regăsind diferențe majore între Reformă și capitalismul profanat de către Benjamin Franklin. Lupta lui Luther cu familia Fugger, care reprezenta capitalismul modern incipient, este o formă a mentalității tradiționaliste, conservatoare germană. Hughenoții și puritanii au dus o luptă furibundă împotriva marilor companii care monopolizau zona bancară, favorizate de anglicanism, regalitate, parlamentele Angliei sau Franței⁵⁰.

Luther considera că ideea de profesie este o formă a reînțoarcerii către tradiție în conformitate cu legile vechi-testamentare, care reglementau supralicitarea moralității laice. Poziția Talmudului este oarecum diferită, fiind în concordanță cu viziunea rabinică asupra conceptului de muncă.

Teza Sfântului Apostol Pavel față de viața profesională laică este una în concordanță cu așteptările eschatologice la care au recurs primele generații de creștini.

În primii ani ai activității reformatoare, Luther a adoptat viziunea tradiționalistă pauliană căci poți fii fericit indiferent de profesia pe care o ai pe parcursul acestei vieți. Aspirația la un câștig material mai mare decât nevoile proprii și în detrimentul celorlalți este blamabilă și neconformă cu

⁴⁸ *Ibidem*, p. 64.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 65.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 66.

preceptele biblice. Ulterior, starea socială evoluează căci odată cu activitatea laică se observă și prețuirea de care se bucură activitatea profesională.

Profesia devine o asumare socială, iar după revoltele țărănești, Luther ajunge la concluzia tot mai dinamică a elementului providențial în viața noastră în sensul ideii de misiune căci individul trebuie să rămână în profesia și starea în care l-a pus Dumnezeu pentru a-și menține aspirațiile sale pământești⁵¹.

Anumite forme capitaliste-economice, sunt mult mai vechi decât Reforma și în acest sens ar trebui să stabilim în ce măsură religia influențează conceptual spiritului capitalist, care dinamizează întreaga Europă medievală și modernă. În ceea ce privește etica profesională a protestantismului ascetic, Max Weber scoate în evidență patru factori emergenți precum calvinismul regăsit în Vestul Europei începând cu secolul al XVII-lea, pietismul, metodismul și sectele de nuanță anabaptistă⁵².

Toate aceste mișcări se aflau într-o anumită interdependență, metodismul își are geneza în secolul al XVIII-lea în Biserica Anglicană având misiunea de retrezire a spiritului ascetic. După migrarea în America, Biserica metodistă s-a despărțit de Biserica anglicană, pietismul dezvoltându-se pe filiera calvinistă din Anglia și Olanda. În dezvoltarea lor, calvinismul și anabaptismul erau separate și diametral opuse, dar se observă spre sfârșitul secolului al XVII-lea o anumită apropiere. Pietismul și trecerea sa la luteranism s-a produs într-un mod treptat, fiind asemănător situației dintre calvinism și Biserica Anglicană. Mișcarea ascetică care s-a format a fost numită puritanism, diferențele dogmatice s-au întrepătruns sub diverse forme.

Calvinismul a devenit confesiunea majoritară pentru țările cu un înalt grad cultural de dezvoltare capitalistă, precum Olanda, Anglia, Franța secolelor XVI-XVII.

Munca profesională a fost justificată ca fiind mijlocul potrivit de afirmare simplă și eficientă a unei forme de religiozitate, cultivată de Biserica Reformată, care intra într-o opoziție cu luteranismul. Aspirația profundă a evlaviei luterane a secolului al XVII-lea era unirea mistică cu dumnezeirea⁵³.

„O uniune politică în care mijloacele materiale de administrare se află, parțial sau total în stăpânirea unui personal administrativ dependent de stăpân o vom numi o uniune articulată după o ierarhie a stărilor”⁵⁴. Din

⁵¹ *Ibidem*, p. 68.

⁵² *Ibidem*, p. 116.

⁵³ *Ibidem*, p. 131.

⁵⁴ *Idem*, *Politica, o vocație și profesie*, Editura Anima, București, 1992, p. 11.

toate structurile politice medievale se regăsește conceptul stăpânului prin care oamenii depind de acesta, fie că sunt slujitori, sclavi, beneficiari ai unor schimburi în bani sau natură. Toată administrația se concentra pe un stăpân care conducea cu ajutorul unei aristocrații. Dezvoltarea statului și a capitalismului modern european este consecința impregnării la nivelul societății a unui lider administrativ sau militar, acest proces prezentându-ne un paralelism cu dezvoltarea întreprinderii capitaliste prin exproprierea treptată a anumitor producători autonomi⁵⁵.

În statul modern medieval, gestionarea întregului aparat politic și administrativ se concentrează într-un singur lider. Astăzi, observăm separarea personalului administrativ, a funcționarilor și lucrătorilor din administrație de acele mijloace efective de administrare.

Concepția predestinării luterane și calvine a întrunit din punct de vedere istoric punctul de referință pentru curentul pietist. Examinând cu acuratețe pietismul german, Max Weber observă că asceza religioasă este oarecum ezitantă și nesigură pentru societate, poziționându-ne într-o anumită inferioritate cu doctrina calvină determinată în mare parte de influența luterană.

Istoria colonizării nord-americane este străbătută de acel filon capitalist, care își organizează propriile abordări în opoziție cu mentalitatea burgheză a puritanilor, care au favorizat un mod de viață burghez, rațional din punct de vedere economic forțând germinarea capitalismului.

Fără îndoială puritanismul a animat spiritul economic modern, însă aceste moduri de viață puritane au eșuat tocmai din cauza capcanelor prosperității. De obicei, regăsim adepți ai spiritului puritan în rândurile păturilor în curs de ascensiune al micilor burghezi și fermieri⁵⁶.

CONCLUZII

Max Weber rămâne în mentalul capitalismului sfârșitului de secol al XIX-lea și începutul secolului XX, ca unul dintre fondatorii săi, oferindu-ne o teză originală asupra unei societăți care își dorea din ce în ce mai mult să se redefinească în fața noilor provocări sociale. Impulsul științelor și filosofiilor reformatoare regăsite în secolul al XVIII-lea au creat premisele unui capitalism dinamic și emergent în care se poate regăsi cetățeanul, ca entitate. Capitalismul weberian se concentrează în cea mai mare parte pe o anumită morală care rezidă din protestantismul aplicat, cu anumite influențe calvine, în care lăcomia nelimitată intră într-un fel de antagonism

⁵⁵ *Ibidem*, p. 12.

⁵⁶ *Idem, Etica protestantă...*, p. 184.

cu ideea spiritului capitalist, chiar dacă acest concept urmărește rentabilitatea.

Eficiența capitalismului se axează pe acele șanse de schimb birocratic care pot fi adaptate în ceea ce privește nevoile și aspirațiile cetățeanului. Weber intuiește prin sistemul său, faptul că religia este motorul care pune capitalismul în mișcare specific Occidentului.

Astfel, regăsim în Germania modernă o anumită tipologie a sistemului economic de factură romano-catolică și o altă tipologie protestantă, care se baza pe un dinamism al valorizării pieței. Antreprenorul protestant, vizează o anumită calificare, printr-o pregătire ridicată din punct de vedere tehnic și comercial, propulsând aceste fabrici moderne care prin emergența lor, au dat posibilitatea Germaniei să devină o forță la nivel mondial.

Tipologia orașelor angrenate în comerț precum și producerea de manufacturi, capătă noi valențe în raport cu acele orașe care erau doar consumatoare. Dominația catolicismului a predispus la un anumit tip de capitalism, angrenând zonele cele mai bogate și dezvoltate din punct de vedere economic, însă după Reformă, economia cea mai dinamică s-a dovedit a fi cea calvină, în care regăsim germenii capitalismului weberian.

De asemenea, conceptele capitalismului nord-american întâlnite la Benjamin Franklin, ne dau imaginea culturală, economică și socială a unui popor tânăr care a fost educat în spiritul unui capitalism cinstit și echitabil, în care etica joacă un rol fundamental prin raportarea la religie.

Max Weber este teoreticianul creator de sistem, care a scos în evidență vizionarismul unui tip de capitalism prin forța creatoare a religiei, popoarele și țările fiind influențate de deciziile pe care le iau la nivel macro, de către religiile sau confesiunile în care sunt ancorate în istoria lor.

BIBLIOGRAFIE

- Darwin, Charles, 2007, *Originea speciilor*, Craiova: Editura Beladi.
- Durkheim, Émile, 1956, *Education and sociology*, The Free Press A division of Macmillan, inc. New York, Collier Macmillan Publishers London.
- Idem*, 1982, *The Rules of Sociological Method: And Selected Texts on Sociology and its Method*, New York: Free Press.
- Eliade, Mircea, 1992, *Tratat de istorie a religiilor*, București: Editura Humanitas.
- Hanna, C.A., *The Scotch – Irish*, New York: Putman.
- Jones, Lindsay, 2004, *Encyclopaedia of Religion*, Reference, Vol. I-XV, U.S.A.: Editura Macmillan.

- Marx, Karl , 1957, *Capitalul*, volumul I-III, Ediția a III-a Introducere de V. I. Lenin , București: Editura de Stat pentru Literatură Politică.
- Montesquieu, 2011, *Despre spiritul legilor*, București: Editura Antet Revolution.
- Offenbacher, Martin, 1901, *Konfession und soziale Schichtung, Eine Studie uber die wirtschaftliche Lage der Katholiken und Protestanten in Baden*, Editura Tubingen und Leipzig.
- Orwell, Georges , 2017, *Ferma animalelor*, Iași: Editura Polirom.
- Sombart, W., 1919, *Der moderne Kapitalismus*, Leipzig: Editura Munchen.
- Weber, Max, 2003, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, București: Ed. Humanitas.
- Idem*, 2013, *Orașul*, București: Editura ALL.
- Idem*, 1992, *Politica, o vocație și profesie*, București: Editura Anima.
- Idem*, 2001, *Teorie și metodă în științele culturii*, Iași: Editura Polirom.

Pagină web:

Wikipedia Enciclopedia liberă

- www.ro.wikipedia.org/wiki/Lista_%C8%9B%C4%83rilor_dup%C4%83_opula%C8%9Bie. Accesat în data de 02.04.2021.
- [www.en.wikipedia.org/wiki/Time_is_money_\(aphorism\)](http://www.en.wikipedia.org/wiki/Time_is_money_(aphorism)). Accesat in data de 02.04.2021.